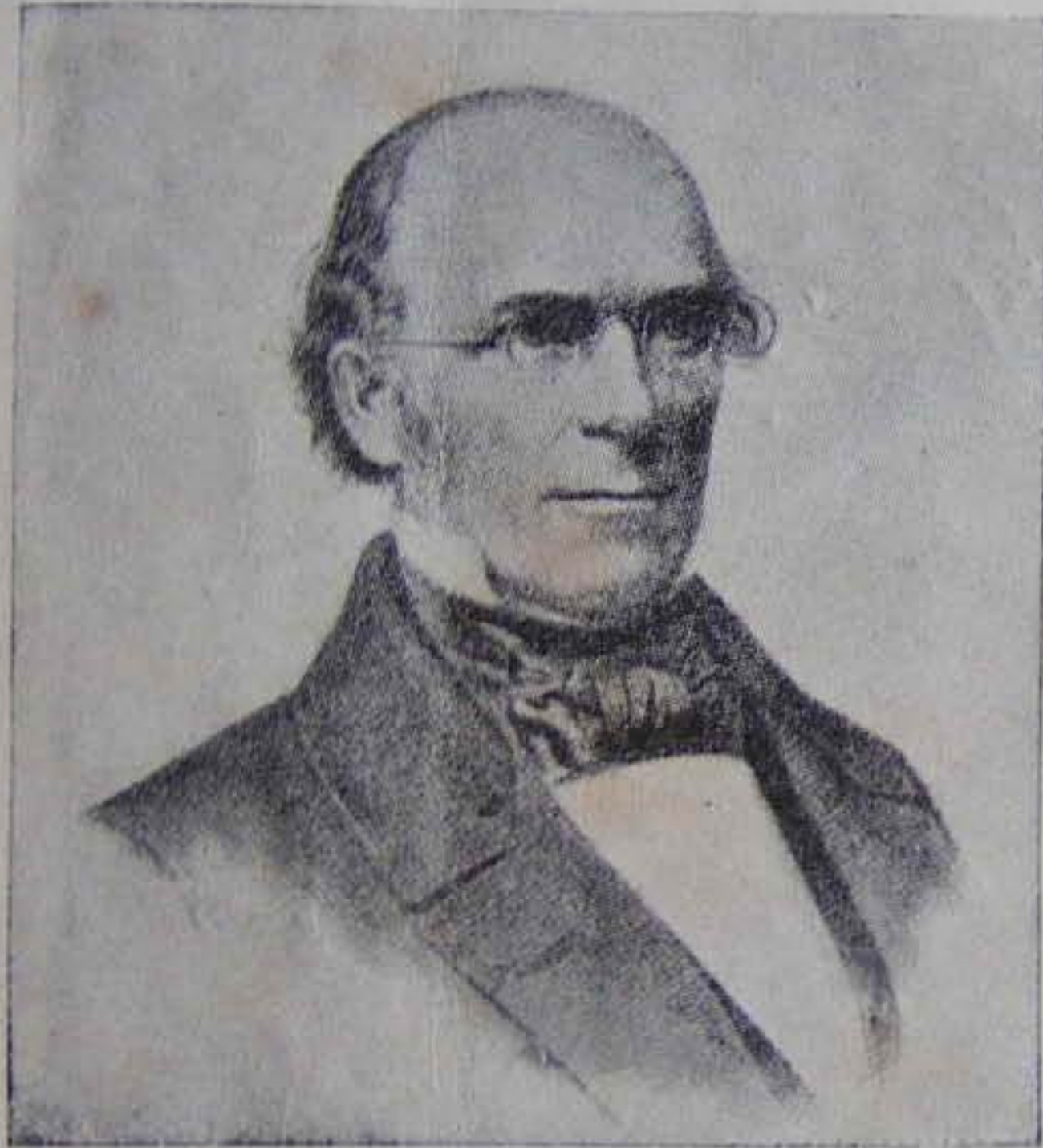

JÉZUS KRISZTUS.

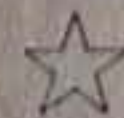
Parker Tivadar

IRTA:

PARKER TIVADAR

ANGOLBÓL FORDITOTTA:

PÉTERFI DÉNES

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINT. R.-T.
CLUJ—KOLOZSVÁR,
1925.

Jézus Krisztus.

A világon semmi sincs oly figyelemre méltó, oly ritka, s ami a vele való foglalkozást annyira megjutalmazná, mint egy nagy ember. Az emberi természet a maga lényegében nemes, s ezen valódi földi uralkodóját keresi mindig és mindenütt. Nem egyszer mondjuk, hogy intézményeink nem kívánnak nagy embereket; hogy mi inkább haladunk ezek nélkül, mint velök. De támadjon csak egy valódi nagy ember a mi földrészünkön, mihelyt megértjük, a mi demokratikus sziveink tüstént csodálatra és szeretetre fognak gyuladni. Mi úgy hullámsunk szavaira, mint szél fuvására aratáskor a gabona. Örömet lelnék benne, ha neki engedelmeskedhetünk; mert ő azt beszéli, amire lelkünk vágyik. Az emberek némileg mindig várnak egy ilyen nagy embert. De midőn megérkezik a valódi nagy ember, kit Isten előre elkészített, az emberek megcsalatra érezvén magukat várakozásukban, nem ismerik meg őt. Ő nem azon a kapun megyen be a városba, hol a várakozók tolonganak. Ő egy újdonszerű jelenség, mely egy korábbihoz sem hasonlít teljesen. Azért az emberek sem el-, sem

meg nem ismerik őt. Nyelve idegen, alakja szokatlan. Forradalminak látszik, a régi falakat lerombolja. hogy azokon felépítse saját templomát, vagy legalább széttöri az ódon sziklákat, s új gránitot és márványt hord össze.

A nagy embereknek két osztálya van. Néha olyanok támadnak, kiket mihelyt feltűnnek, azonnal mindenki nagyoknak ismer el. Az ilyen emberekben megvan az, ami a jelenkor szükségére és várakozásaira nézve helyes. Ők ki mondják, ami után sok ember epedett, de kifejezni nem tudott; gondolattá változtatják, ami annyi szivben homályos érzelem parázsaként lappangott, de ami még nem vált teljes tudattá. Az ilyen embereket jól fogadják. Senki sem érti őket félre. A világ fut utánuk, kalapját veti fel és ujjong; mert a világ lovagias, követi az ő királyát, ha meglátja és megismeri. A jobbak követik a nagy embert, akit megértettek; a rosszak pedig mindenkit követnek, ki érdeköknek szolgál.

De van a nagy embereknek egy más osztálya, ama nagyoké, akiknek nagyságát nem mindenki látja. Ezek az emberek vélekedései szerint már sokkal elébb haladtak, mint az ő álmaik; mások szerint meg jobbak koruknál. Ezért sokan azt mondják, hogy valami tévedésnek kell lenni a dologban; mert az az ember nem oly nagy, a milyennek látszik, sőt általan nem is nagy ember, csupán ámitó. Ezek az em-

berek nemcsak azt tartják szem előtt, mi az embernek jelen szükségeire és várakozására vonatkozik, hanem a mi a mindenséget, az örökévalót, az Istent illeti. Ezek nem azt mondják ki, amit majd évek múlva óhajtottunk volna kimondani akkor, ha tökéletesedünk és a férfikort elértük.

Nekem úgy tetszik, hogy midőn ez utóbbi osztály emberei eljönnek, sohasem fognak a közvélemény vizsgálóinak és vezéreinek tetszésével találkozni. Midőn ők egy ilyen új embert várnak, lelkük a legutóbbi nagy ember iránti előítélettel van eltelve. Ők azt várják, hogy az új éppen olyan legyen, mint a régi, de az egyáltalában nem hasonlít hozzá. A természet gazdag, de még sem oly gazdag, hogy pazarrá legyen. S így két nagy ember sohasem hasonlít egymáshoz. Nem! mert ez az új ember talán azzal kezdi, hogy sok olyant lerombol, amit a régi imák és könnyek között épített fel. Ő először is kimutatja a korábbi nagy ember korlátoltságait és fogyatkozásait: kétségbe vonja tekintélyét. Visszautasít minden tanítót; hagyomány-nak nem hódol; s a népszerű bálványokat látszó tiszteletlenséggel leneveti. Miként fogják „a tekintélyes emberek”, akiknek egy néhány jó elvük van, s még néhányat atyáiktól is örökölték, miként fogják „az emberek legjobbjai és legbölcsebbjei,” ezt az új embert tekinteni? Ők semmi különöst nem fognak találni

benne, csak annyit, hogy bőbeszédű, felületes, veszélyes és forradalmi. Összezavarja a rendről való fogalmaikat és kimutatja, hogy a társadalmi intézmények tökéletlenek, hogy azoknak tökéletlenségei nem gránit avagy márványból állanak, hanem csupán lágú viaszra írt szavakból, amelyeket ki lehet dörzsölni és arra ismét másokat írni. Kimutatja, hogy az ilyen tökéletlen intézmények kisebbek egy nagy embernél. A közvélemény vezérei és vizsgálói az ilyen embert nem tisztelik, hanem gyűlölik. Ellenben mások, akiknek félannyi nevelése sincs, s az előzményekkel sem ismeretesek eléggé, üdvözlik az új nagy embert; üdvözlik eszméit; üdvözlik személyét. Ezek így szólnak: „Ime egy proféta!”

Midőn Jézus, az ácsmester József feleségének, Máriának a fia, Názáreth kicsiny helységében harminc éves kora felé elkezdett a zsinagógákban és az országúton prédikálni, úgy látszik, hogy senki sem gondolta benne a nagy embert. „Ki vagy te?” kérdék a közvélemény őrei. Ő úgy találta, hogy az emberek egy nagy ember után várakoznak. Úgy látszik, általános vélemény volt az, hogy egy nagy embernek kell támadni az egyház és az állam megszabadítására. Ők Mózesre, a hajdankor isteni férfiára tekintettek vissza, kinek nagyszerű élete átment a világba és aki iránt az emberek különböző módon mutatták ki tiszteletüket; többek közt azáltal, hogy sok mindenféle csodákról beszél-

tek, melyeket ő tett; és kimondották, hogy többé senki sem lehet olyan nagy, senki sem közeledhetik Istenhez annyira. Visszatekintettek a prófétákra, az isteni férfiak hosszú sorozatára is, akiket azonban kevesebbre becsültek a dicső Mózesnél. Mózes alakja messze kimagaslott a nemzet felett, mely az ő árnyékában vont maga magát. Ábrahám valódi gyermekei úgy gondoltak, hogy a legközelebbi nagy embernek az őt közvetlen megelőző képmásának kell lennie, aki annak eszméit kell, hogy ismétlje és a régi modorban kell, hogy munkálkodjék. A beteg emberek szeretik, hogy éppen azáltal az orvosság által gyógyuljanak meg, mely rajtuk azelőtt segített, vagy legalább is azokkal a megszokott szerekkel, melyek közönségesek.

Judeában akkor három kiválóan felismerhető párt volt. Ott voltak egyfelől a konzervatívok, akik az egyházat, a hagyományt, az egyházi és theokraciai tekintélyt képviselték. Ezek a régi könyvek betűihez, a régi szertartási formákhoz, az atyák hagyományaihoz ragaszkodtak. Senki sem idvezülhet, csupán a zsidó, mondták ők, s az is csak a körülméltelkedés és a régi törvények megtartása által; Isten azt szereti és azonkívül semmit sem fogad el. Ezek voltak a farizeusok, szolgálók — az irástudókkal. Ebből az osztályból különösen a papok, a lévíták képezték a nemzeti pártot, amő kor nemzeti zsidó pártját. Ezek legalább nyilvánosan

hittek a hagyományban, Mózesben és a próféta-
táknak; hogy titkon mit hittek, azt az Isten és
ők tudják. Én nem tudom.

Ott volt másfelől a közömbös párt, a sad-
duceusok, az állam. Ezeknek a kezében volt a
gazdaság és ők hittek abban mind nyilvánosan,
mind magánosan. Ezek előkelőbbek és mivel-
tebbek voltak a farizeusoknál. Érintkeztek a kül-
földiekkel, ismerték a jóniai és atheni írókat,
kiktől a farizeusok iszonyodtak. Ezek némi tekin-
télyben álló emberek valának, kik a zsidó
theológiában nem igen hittek. Az nem nagy
érdem, hogy az ember még az ördögben se
higgyen, ha valódi hite az Istenben sincs, aki-
nek ő szeretetét szentelhetné. A sadduceus nem
hitt sem az angyalokban, sem a feltámadásban
— még a lélek halhatatlanságában sem, hanem
hitt az államban, a törvényekben, a rendőrség-
ben, a börtönökben, a bárdban. Vallási dolgok-
ban, úgy látszik, a farizeusnak pozitív hite volt,
csak hogy e pozitív hit nagy tévedésen alapult.
Vallási dolgokban a sadduceusnak éppen semmi
pozitív hite nem volt, még olyan se, amely
téves lett volna, legalább így gondolkoznak
némelyek. Határozott állítása csak tagadólagos
volt. Azt hitte, mit szemével látott, újjaival
érintett és nyelvével megízlelt. A halhatatlan
életet sohasem látta, nem érezte és nem ízlelte,
tehát nem is hitt abban. Volt egyszer egy po-
gány sadduceus, aki azt mondotta: „A jobb
karom az én Istenem!”

Harmadik volt a kivülálló pártja, kik meg-
vetették az államot is, meg az egyházat is;
ezek a pusztába vonultak, hol szomjukat vad-
szamárteljjel enyhítették és ahol reményök szerint
minden régi zsarnokságtól szabadon alkothatták
meg intézményöket. A szentírás-kanonikus könyvei-
ben határozottan semmit sem mond ez embere-
ről. Ez feltűnő hiány ugyan, de a külföldi
írókkal ismeretes két zsidónál, u. m. Josephusnál
és Philonál találunk némi tudósítást ezekről.
Ezek az essenusok, egy aszketa felekezet voltak,
kik legalább nagy részben idegenkedtek a ház-
ságtól és egymással bizonyos kommunizmus-
ban éltek.

A farizeusok és sadduceusoknak egyetlen
egy nagy, élő és irányadó eszméjük se volt;
érték olyan eszmét, mely az embert, annak
reményeit, vágyait, hajlamait, aspirációit és tö-
rekvő erejét képviselte volna. Az nem ritka do-
log, fogják önök talán mondani, hogy az egy-
házban, vagy az államban valamely pártnak ilyen
eszméi ne legyenek; de nekik még olyanok sem
voltak, melyek ez eszméket bár némileg pótol-
hatták volna. Úgy látszik, teljességgel nem volt
hitök az emberben, annak isteni természe-
tében és tökéletesedő erejében. Az essenusok-
nak voltak eszméik, volt pozitív hitök; ők hit-
tek az emberben, de a hitet nagyon gyengítette
intézményök. Ők, mint a farizeusok és sad-
duceusok, foglyai valának saját intézményöknek és

pártjok határán kívül valószínűleg semmi jót sem láttak.

Annyi világos, hogy e három felekezet közül egyik sem hitte, nem ismerte, sőt nem is vette volna észre a názáreti Jézus nagyságát; eszméi nem egyeztek azok fogalmaival; ő nem az a férfiú volt, akire azok vártak; semmi esetre sem az a Messiás, Istennek az a felkentje, akit ők óhajtottak. A sadduceus szerint ez az új nagy ember csak egy római quaestor, vagy procurator lehetett; a farizeusok Gámálielnél megtestesültebb farizeust, az essenusok pedig egy aszketát vártak. Így van ez most is. Némelyek, úgy látszik, azt gondolják, hogyha Jézus visszatérne a földre, egy bibliai hely alapján unitárius beszédek tartana és unitárius értelemben bebizonyítaná az ő isteni küldetését, az általa tanított örök igazságokat, elbeszélvén azokat a csodákat, melyeket ezelőtt 19 századdal tett és bebizonyítaná a lélek halhatatlanságát saját testi feltámadásából. Mások meg úgy vélekednek, hogy ő szigorubb jellegű beszédek tartana; az emberek nagy részét teljesen megromlottaknak ítélné, beszélne a predesztinációról, a jócselekedetek nélküli idvezülésről, a hit általi megigazulásról, és beszélne a pokolról addig, amíg az asszonyok és gyermekek elájulnának és az emberek térdei a remegés miatt összeverődnének.

Így állott tehát a zsidók közt a dolog. Az

embereknek ez a három osztálya, lekötve saját előítéletei és babonáitól, ellensége volt egymásnak. A farizeusok azt mondták: „Mi tudjuk, hogy az Isten szólott Mózeshez, de hogy ez ember honnan való, nem tudjuk. Ő káromolja Mózeszt és a prófétákat; igen, ördög van benne és bolond, miért hallgassuk őt?” A sadduceusok azon panaszkodtak, „hogy a népet fellátja” — tette is azt. Az essenusok kétségkívül azt mondták, „hogy ő tobzódó és részeges, a publikanusok és bűnösök barátja”. E három szempontból tekintve az ítélet igaz volt; mit tehetett volna ő, hogy mind a három pártnak tetszedjék? Semmit! semmit olyant, amit hajlandó lett volna tenni. Ezért mindnyájan gyűlöltek és igyekeztek őt elpusztítani. Az ok világos. Ő sokkal mélyebb volt, minthogy mélységét belátták volna; sokkal magasabban állott, minthogy felfoghatták volna; sokkal távolabb állott tőlük, mintsem szerethették volna. Ő nem azonkor nagy embere volt. Úgy találta, hogy minden intézmény ellene van, ellene van az egyház és az állam. Még Keresztelő János is, egy igaz próféta, de nem valódi próféta, kételkedett, hogy vajjon Jézus-e az, kit az embereknek követni kell. Hogyha Jézus a farizeusok értelmében beszél, hittek volna beszédében és a beszélőben is. Ha a sadduceusoknak kedvez, nagy ember lesz az ő táborukban, és Herodes örömet ivott volna az ékesszóló galileaiért és az ácsnak fiát

bíbor és finom szövetbe öltöztette volna. Ha pedig az essenusokat dicséri, kimondván azok jelszavát, ők is megfizettek volna neki, talán fejévé teszik társaságuknak, vagy legalább a maguk módja szerint megtisztelik. Jézus ezek közül egyik szerint sem beszélt. Miért tisztelték avagy csak türték is volna meg hát őt? Különös dolog lett volna ezt tenni. A Jézus hibája vagy fogyatkozása volt-e ennél fogva, hogy ezek az emberek visszautasíták? Ellenkezőleg.

Jézus nem beszélt a pártok előítéleteinek érdekében, s azért megvetették. De amidőn kimondotta azokat az igazságokat, amelyek Istentől vannak, melyek az ember állapotának minden helyen és minden időben megfelelnek, amikor a farizeusok, sadduceusok és essenusok ajkaikkal szidalmat szórván, fogaikat csikorgatván, eltávoztak: voltak ott nemeskeblű férfiak és alázatos asszonyok, kik régóta várták Izrael megvigasztalását, akik hallgatták, örömet hallgatták őt. Igen! azok mindenöket elhagyták, hogy kövessék őt. Őt! nem, nem ő volt, akit követtek; az Isten volt az, akinek benne engedelmeskedtek, az igazság és szeretet Istene.

Voltak olyan emberek is, akiket szorosán véve nem lehetett a fennálló felekezetek közül egyikhez is számítani, akik a sok képtelenség miatt kifáradva, igazság után szomjuhozának, akik betegek voltak, de nem tudták miért és mitől, azonban még sem voltak annyira bete-

gek, hogy ne várják az angyalt, ki őket meggyógyítsa, ha mindjárt zavaros vízzel, vagy ismeretlen orvosszerek által is. Ezekben az emberekben nem voltak meg egy mereven szervezett és szűkkeblű felekezet előítéletei. Talán még annak ismeretével vagy jó szokásaival sem bírtak. Krisztusnak első követői „tanulatlan és tudatlan emberek valának”. Jézusnak magának sem volt rendkívüli miveltsége, olyan formán, ahogy a világ az ilyen dolgokról ítélni szokott. A városabeliek csodálkoztak egy nevezetes alkalommal, hogy ő miként tanult meg olvasni. Úgy látszik, ő a theológiából keveset tudott, mi reánézve talán jobb volt. Reánézve pedig kétségen kívül jobb, hogy ő semmiféle theológiát sem tanult. Ő tudta azt, hogy a theologia nem vallás. A galileabelieknek nem volt szükségük theológiára, s ha lett volna is, ez esetben a jeruzsálemi igen silány theologiai iskolának a legutolsó írástudója is teremthetett volna elég theológiát, teremthetett volna egy olyant, melyben egész életen át higgyenek. Nekik vallásra volt szükségök. Ők látták, amint Jézus annak szépségét kifejtette, és amidőn látták, üdvözölték, szívvel lélekkel üdvözölték azt.

Ha én oly költő volnék, milyenek némelek születnek, s ha szavakkal tudnám festeni azt, aminek valóságban kellene a lélek előtt megjelenni, a szem előtt élni és aztán mindörökre élénk emlékezetben maradni, akkor be-

szélnék a népről, mely a hegyi beszédet, a példázatokat, a dorgálásokat és a boldogító szavakat hallgatta. Ezek egyszerű emberek és alázas asszonyok valának; többen közülök együgyűek, miként mi, némelyek bűnösök. De mindnyájoknak volt szíve, mely szeressen; volt lelke, mely az igazságra vágyják. Midőn ő beszélt, némelyek kétségenkívül azt mondták: „Új dolog, hogy az igaz imádó itt éppen úgy, mint Jeruzsálemben, most éppen úgy, mint minden időben lélekben és igazságban imádja az ő urát; aztán még az is szigorú parancs: szeressétek ellenségeiteket, bocsássatok meg nekik, habár hetvenhétyszer megsértettek és bántalmaztak is; továbbá az a vélemény, hogy a törvény és próféták, legalább ami azokban lényegileg a valásra tartozik, egy szabályba van foglalva: szeressétek felebarátaitokat, mint önmagatokat, szeressétek az Istent teljes erőtkből, különbözik a zsinagoga farizeusi orthodoxiájától. Merész, vakmerő, lázító dolog azt mondani: Én nagyobb vagyok a templomnál, bölcsebb Salamonnál, jobb jelvénye Istennek mind a kettőnél“. De valami mélyebben feküdt szívökben a zsidó orthodoxiánál; valami, amit a zsidó orthodoxia ki nem elégíthetett, de ami annál inkább nyugtalanította az egyház vezéreit; valami, mit a zsidó orthodoxia el nem nyomhatott, el nem takarhatott. Bűnösök tértek meg az ő dorgálásaira. Érezték, hogy ő azt pirongatja, akit szeret. S

mégis a bűnről és bűnösökről adott képei nem voltak hizelgők, kevés vigasztaló volt azokban. De a publikanusok és farázna nők nem tették azért kezöket szívökre, így szólván: „sérted érzelmeinket, nem szenvedhetünk“. Nem! ezek szavait megfontolták és sírva bánkódtak. Ő megmutatta nekik bűnöket, annak okát, következményeit és gyógyszerét. Mint szabadító jött ő hozzájuk és azok így szólottak: „Üdvöz légy!“ — azok a bánkodó Magdalénák, kik sírva borultak lábaihoz.

Érdekes volna ismernünk a felzaklatott érzelmeket, amelyek magokkal ragadták a Jézust körülözönlő sokaságot, mely őt követé, bárhova ment, miként a dagály követi a holdat; érdekes volna látni azokat az arcokat, melyek először kételkedve pillantottak reá, amidőn ő a Tábor hegyén, vagy Genezareth tava mellett, Kaperneum, vagy Giskhalában*) beszélni kezdett, aztán miként borult el szavaira némelyeknek ábrázata, mintha villámokkal terhelt sötét felhő szállotta volna meg, míg másoknak arcán oly csillagfény sugárzott, aminő viharos éjeken a távoli felhőkön át csak egy pillanatra csillámlik fel és aztán ismét eltűnik, hogy többé nem láthatjuk. Érdekes volna látni, hogy az egymástól különböző érzelmeik, a szenvedély, az előítélet és a kevélység miként enyésznek el az

*) Giskhala egy kis város Galilea legészakibb részén.

édes vallás vízénél, melyet maga körül árasztott, újra keresztelvén a szentet és a bűnöst, az öreget és az ifjút, a lelki közösség testvériségére és a mindenség Istenének közös és örökkévaló szolgálatára. Érdekes volna látni, hogy az az ifjú héber nő, kinek keble mély, érzelemteli, lángoló, aki megtagadja önmagát, ki az égi igazságok iránt fogékony, aki dagadó érzelmeivel és az ifjúság fakadó rózsáival dús, mint egy fiatal szőlőtő — miként ragadja meg egyszerre és azonnal a szép eszményt, miként öleli nemes keblére azt egész odaadással. Érdekes volna látni, hogy az az őszszakállú, kopasz öreg ember, ki telve volt rideg szabályokkal és tanokkal, atyáinak szabályaival és tanaival s egy szigorú élet tapasztalataival, aki következtető, gondolkozó, számító és bizalmatlan volt, sokra emlékezett, soktól félt, de akinek kevés reménye mégis volt, aki csak a kiszabott formákban bízott, s akinek a régi emlékek iránti tisztelete abban az arányban nevedett, amint az ő hasznossága csökkent, — érdekes volna mondani látni, hogy nyer ez az öreg ember az ács fiától ifjúi lelkesedést, mily csodálatosan érzi eltűnt ifjúságát szívében lassanként visszatérni, rég elfeledett vágyait felújítani; látni aztán miként önti el az ifjú remény piros árja, és hatja át minden tagját. Érdekes volna látni, hogy miként haboz az ifjú elv és szenvedély között, aki még nem merült belé az

anyagiaságba, hanem bizonytalanul és akaratlanul küzd ama két kígyó: a szokás és vágy ellen, melyek mérges szárnyaikkal oly szépen körülfonták karját, mellét és nyakát, s nagy pikkelyeikkel annyira elfedték a sárkány rettentő erejét, a vipera mérges fulánkját, hogy a szegény ifjú cirókálja a kígyók kinövéseit s örömmel játszik azok lángnyelveivel; érdekes volna mondani látni, hogy ő szívének vajadásai közepett miként iszik lassanként az igazság forrásvizéből és aztán engedelmeskedve szívében az angyalnak, miként rázza le a földiség kötelekeit, a megutált mezt, s miként tiporja lábai alá ama szörnyeket. Mindez nem csak érdekes, hanem tanulságos is volna, ha mindezt láthatnók.

Ezek oly különböző módon hallgatták és fogadták őt, mint amilyen különböző volt életök. Az öreg emberek így szólottak: „Ez Mózes vagy Ilyés, ez Jeremiás, a régi látókok egyike, aki halottaiból feltámadott, mert az Isten mainapság, az emberiségnek e terméketlen korszakában, ilyeneket nem terem”. Az ifjak és leányok voltak kétségtelenül azok, akik így szólottak: „Ez a Krisztus, a népek óhaja, a világ reménye, az új nagy próféta, a Dávid fia, az ember fia; igen! az Isten fia! ő lesz a mi királyunk”. Az emberi természet szolgálatra

kész, és azonnal követi a maga királyát, mihelyt felismeri. Szegény eltévedt juhok! az emberek gyermekei mindig vezetőt keresnek, bár gyakran hiába.

Hogy szólott ő mély és átható szavakban, hogy dorgálta a gonoszokat, kik kétszerezsen érezték szemrehányásainak élet, mert tudták, hogy e szemrehányások nagy, mély és szerető szívből jönnek! Első szava talán ez volt: Térjete megⁿ, de azzal a biztosítással, hogy elközelgetett Istennek országa, amelyet mindenki elérhet. Mily szeretetreméltónak tünnek fel az ő tanai, a természetnek ama nagy igazságai mindazok előtt, kik az igazságra törekedtek, s kik őszinte lelkű emberek valának! Ő a maga tapasztalásából beszélt, mely tapasztalást természetesen ők is tehették. Nagy elveket és igazságokat hirdetett; nagyokat, mint maga az Isten, melyeket életének szeretetreméltóságából származó szépség lebegett körül. Hogyha ő egyedül a zsidókhoz beszél, szavai azzal a néppel elenyésznek; ha csupán amaz időnek szól, névének visszhangja szülőföldjén elhalt volna; ha pedig a farizeusok, sadduceusok és essenusokhoz beszél, akkor önök és én csak mint rabbi-ról hallottunk volna róla; nem! így soha se lettünk volna általa megáldva. Egy nemzet, egy kor avagy felekezet számára kimondott szavaknak megvan a maguk haszna a maguk helyén, hanem ezek hamar elenyésznek. De minthogy

Jézus az örökkévalóságot szólotta, igaz eszméit szárnyain hordja szét az idő; minthogy az összes emberekhez beszélt, eszméi üdvözölve vannak, szépek és áldást hozók és azoknak kell lenniök, míg ember és idő létezni meg nem szűnnek.

Ő nem tekintett hátra mint a farizeusok, csupán, hogy felvilágosítást, példát keressen. Ő maga előtt az irányt, maga körül a munkát nézte. Bő aratás kínálkozott, de a munkások kevesen valának. Így van ez mindig. Ő nem keresett eszméket és szavakat az embereknél, amelyeket kimondjon, annál kevésbé tapsot. Ő Istenre függesztette szemeit a vezérletért, a bölcseségért és az erőért; s miként a héber legenda szerint a víz a pusztában a Mózes veszője érintésére, úgy támadt az ő szózatára is lelkesedés, az igazságnak egy hatalmas folyama a meglankadt, elgyengült, félénk és az ígéret földje felé vándorló nemzet számára, úgy támadt itál a szomjuhozóknak és tisztulás a tisztátalanoknak.

Azonban ő ellenzésre talált, igen, számos ellenzésre talált. Hogy is lehetett volna az másképpen? Annak úgy kellett történni. Ő a békeség fejedelme kardot hozott. Szava emésztő tűz vala. A farizeusoknak taps és dicséret kellett, amely szektájokat, terveiket és hagyományait magasztalja, azoknak hizelegjen. Ő pedig ezt mondotta nekik: „Térjete megⁿ”; róluk pedig a népnek így szólott: „Ily igazság egy embert

sem viszen bé a mennyeknek országába; ők hamis próféták, vakvezetők, kétszínkedők, nem az Ábrahám fiai, hanem az ördögéi". Azok nem tűrhették őt, s ezen nincs is mit csodálni. Ő támadó volt, ki éppen azok rendszerének szíve ellen indított háborút. Kizárták gyülekezetükből azt a vakot, kinek vakságát ő meggyógyította, csupán azért, hogy e tényt bevallani merészelte. Törvényt hoztak, hogy azt is mind ki kell zárni, aki ő benne hiszen. Ész szerint gyűlölhették is őt ama vén farizeusok. Az ő létezése gyalázatukra, beszéde megpróbáltatásukra szolgált, külső jó-ságos életével és benső kegyességével elítélte őket. Ez az ember romlásukra volt és ők ezt tudták. A ravaszság láthatja ugyan saját veszélyét, de csak a bölcs, az egyenes lelkű emberek ismerhetik fel az ők valódi, maradandó biztonságukat és védelmüket, — a ravaszság soha.

Jézus Istennél kereste az igazságot. Az ő nagy elvei nem egyéni, személyes, saját képzeletmódjától függő, s ennél fogva csak anyagilag igaz eszmék valának, hanem Istennek egyetem, örök igazságai, az abszolút vallás. Nem tudom, hogy vajjon ezekkel együtt némely hibákat is nem tanított-e. S ha tanított is, azzal nem törődöm. Az ő igazságai azok, amelyek által én őt ismerem; az abszolút vallás, amelyet tanított és amelyben élt, fenkölt érzelmei, amelyek szerint őt megítélni kell. Ő hitt az Istenben és neki engedelmeskedett. Innen az ő

ihletése, mely nagy volt, mint azok az erkölcsi és vallásos tehetségek, amelyeket Istentől nyert, s mint az ő tökéletes engedelmessége. Nem kevésbé hitt az emberben. S ki hitt valaha Istenben, anélkül, hogy az emberben ne hitt volna? Ilyen embert én nem ismerek. Bizonyára egy ihletett prófétáról ezt még kevésbé lehet feltenni. Jézus, amint az emberben hitt, úgy beszélt az emberekhez. Széles e világon még soha sem volt próféta, aki ha nemes szívvel és nemes étellel hivatkozott az ember jobb természetére, ne kapott volna feleletet. Így történt ez a legnagyobb mértékben Jézussal is. Az írástudók nem tudták felfogni, hogy ő minő tekintéllyel tanít. Szegény farizeusok! hogy is érthették volna? Az ő emléktáblái*) nem voltak nagyobbak más emberéinél; nem, talán nem is voltak emlék-táblái, sem széles szegélyű ruhája. Az emberek nem üdvözölték őt, saruikat kezökben tartván, a piacon, e szavakkal: „Mester! Mester!” Ily emberek éppen úgy nem érthették meg, minő tekintéllyel tanít, mint ahogy nem mertek kérdéseire felelni. Akik őt ismerték, érez-

*) A hájdankori, sőt a mai zsidóknál is azokat a kis pergamen-tekerceket nevezik „emléktáblák”-nak, melyekre az ó-testamentumból egyes helyek, különösen 5 Móz. 6, 4—9. 11, 13—21. 2 Móz. 13, 1—10. 11—16. voltak feljegyezve. E tekerceket ők egy kis négyszögű bőrkockában tartották, amelyet rendszeren vagy a homlokukra kötöttek, vagy pedig a bal karra, a szívhez közel. Ford.

ték, hogy egészen más tekintéllyel szól, mint amilyent az írástudók igényeltek magoknak; érezték, hogy ő az igazságnak, egy nemes életnek tekintélyével, igen! azzal a tekintéllyel szól, amelyet Isten egy nagy erkölcsös, vallásos embernek adott. Isten éppen abban a mértékben ad tekintélyt az embereknek, amekkora bennök az igazság és jószág ereje, amilyen lényök és életök. Így Isten szólott Jézus által, amennyiben ő az egész vallást tanította, melyet az emberek már előre sejtettek és kifejtettek, de amelyet az érzéki világ köréből még nem tudtak kiemelni.

Ez volt tehát Jézusnak a maga korához való viszonya: a felekezetiek megátkozták, isteneikkel átkozták meg őt; megvetették, bántalmazták, üldözték, életére törtek. Igen! azok elítélték őt az Isten nevében. Minden rossz, azt mondja a példabeszéd, az ő nevében kezdődik és az emberek sokat az ő nevében folytatnak tovább. A szenteskedők, a felekezetek és vezérek megvetették, elítélték és végre keresztre feszítvén, megsemisítették. Szegény papok! ők azt remélték, hogy előlik ezáltal azt a hatalmas szellemet! de csak a testet némították el, a szellem ezer nyelven beszélt.

Hasonló eset volt ez is ahoz, midőn a hajdankorban a saturnusi nap felkeltével, a mese szerint, az ős titán faj, a sötétség barátai és a világosság gyűlölői megkísérlették a kelő reggelt

e világtól elzárni, s azért Peliont Ossa hegyére, az Olimpust Pelionra halmazták; de mihelyt a hajnal bibor színével előntötte a fellegeket s aztán aransugarait szétárasztá, mihelyt a nap a fenséges magaslatokon a maga nagyszerű pompájában megjelent, a hegyek ormóin le azonnal szétterjeszté az elhordozhatatlan nappalt és ama hármassal össze, zúgva, rontva és iszonyu rombolással tört le, s a gyámoltalan óriásokat romjai alá temette. Így történt ez azokkal az emberekkel is, akik Mózes székében ültek. De ez a nép, „mely a törvényt nem ismerte“, s épp azért ki volt átkozva, úgy fogadta Jézust, amint a farizeust, sadduceust vagy írástudót nem fogadta soha. Igen! innen származtak annak könnyüi. A hierarchiai tűz nem lángolt oly fényesen, a nap ellenében. Annak a népnek volt egy Simon Pétere, volt egy Jakabja és Jánossa, akik, mint a tudósítás mondja, kétségen kívül hibáktól sem voltak mentek, de keblökben oly sziv lakozott, mely képes volt fellángolni s aztán másokéit is lánggra tudta gyújtani. Még több Márták és Máriák voltak a nép között, kik szintén „nem ismerték a törvényt“ és ki voltak átkozva. Ezek sok egyháznak anyjai levének.

Jézus jelleme nem változott, tanai még ugyanazok; de minő változás történt a korhoz, nemcsak, hanem a korszakokhoz való viszonyában. Az a kő, melyet az építők letettek, szeglet

s egyszersmind alapkővé is lett. Őt Isten gyanánt imádják. Egy kis töredék kivételével az egész keresztény világ ezt a méltóságot jelölte ki számára. Nem csoda. A jó emberek a legjobb dolgot imádják, melyet ismernek és azt Istennek nevezik. Mit tanítottak volna abban az időben az emberek nagy tömegének inkább a Jézus jelleménél? Nekem úgy tetszik, hogy Jézus erkölcsi tökélye fennebb állott Istennek ama hierarchiai fogalmánál, aminőt azt Athenben, Rómában és Jeruzsálemben tanítottak. Jézus a béke fejedelme, az igazság királya volt, ki még ellenségeiért is így imádkozott: „Atyám bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!” Az ő szövetség Jehovája rettenetes, szigorú, hadakozó ember volt, aki gyűlölte a gonoszokat. Még alantabb állott az Istenről való papi fogalom Rómában és Athenben. Nem csoda, hogy az emberek Jézust csakhamar, mint egy Istent, és azután, mint magát az Istent kezdték tisztelni. Az apostoli és más legendák már beszélnek isteni születéséről, csodálatos hatalmáról, melylyel betegeket, sántákat és bénákat, süketeket némákat és vakokat gyógyított, kenyeret teremtett, a vizet borrrá változtatta s ördögöket kergetett ki; beszélnek az ő hatalmáról, amellyel a halottakat feltámasztotta. Beszélnek, hogy a természet vele egyetértett, s az ő halála felett mélyen elszomorodott nap délpontján megállott és három órára feltartóztatta a nappalt; hogy a kősziklák

megrepedtek, és a sírok megnyilván, visszaadták szent halottaikat, s az elszunyadottaknak első szülöttei újra jártak Sionnak útain; azt is beszélék, hogy az elkedvetlenedett halál miként adta vissza zsákmányát és hogy Jézus ugyanazt a testet és alakot visszanyerve, szellemszerűen miként ment be a zárt ajtókon és miként vitetett emberi alakban fel az égbe az emberek szemláltára! Higyjék e dolgokat az emberek úgy, amint tetszik. Részemről én nem tartom azokat igazságoknak és tényeknek, hanem mithikus jelvényeknek és költészetnek; dicséneknak, amelylyel a miveletlen világ a maga királyát dicsőíti és magasztalja. Igazsága, élete, bölcsesége, jósága és kegyessége az, amiért én őt bensőleg tisztetem, sőt amiért a világ is szívében tiszteli. Innen van, hogy az emberek nevében templomokat építenek és imádkoznak; innen van, hogy az általunk ismert legjobb dolgokat az ő nevével együtt tiszteljük.

Ő minden idők legnagyobb egyénisége, az emberi nemnek legdicsőbb remeke. Ő tanította az abszolút vallást, az Isten és ember iránti szeretetet. Én nem kételkedem abban, hogy Istennek a maga kebelében még nagyobb emberei is lehetnek; ezzel azonban semmit sem akarok levonni a Krisztus fenséges jelleméből, csupán erősíteni Isten mindenhatóságát. Amikor ezek eljönnek, a régi harc ismét megújul, az élő prófétát megkövezik, s a megholtat imádják.

Legyen ez úgy, amint lesz, vannak kötelességek, melyeket ő egészen eltérőleg tanított azoktól, melyeket az emberek közönségesen tanítanak. Ő a legnagyobb szerű tény volt az egész emberiség történetében. Ha azt követi, mit neki az emberek beszéltek, ha a hústól és vértől kér tanácsot: akkor ő egy nyomorult zsidónak marad s a világra nézve elveszett volna a vallásos géniusz gazdag adománya, a vallásos életnek legdrágább kincse, az egyetlen, abszolút és igaz vallásnak evangéliuma. Mi lett volna, ha ő is úgy beszél, mint mások: „Senki sem lehet nagyobb Mózesnél, senki sem lehet oly nagy?” Ő akkor törpének marad, s az isteni szellem elszállott volna lelkétől! De ő Istennel közlekedett s nem az emberekkel; tanácsot reményeiből s nem félelméből merített. Ő, ki az emberekért emberekkel és emberek által munkált s Istenben bizott, aki oly tiszta volt, mint maga az igazság, nem ijedett meg az egyház vagy állam kicsiny lármájától és nem remegett, ámbár Pilátus és Heródes csak azért lettek barátokká, hogy őt, a világ született királyát, keresztre feszítsék. Nekem úgy tetszik, mintha az ő nagy szelleme így szólana hozzám vagy hozzátok: „Szegény felebarátom, ne félj, ne csüggedj. Az a jóság, mely bennem működött mindenkiben működhetik: Isten oly közel van hozzád most, mint volt hozzám amaz időben; az Isten most is oly gazdag igazságban, oly erős és hajlandó a teremtésre és az

ihletésre, mint valaha. Éjjel, nappal árasztja reád világosságának végtelenségét. Nyítsd meg szemeidet, hogy láss, és szivedet, hogy élj. Ime, az Isten jelen van!”